Frumos, arta, kitsch

Prezentul articol are ca tema kitschul, o notiune despre care nu putem vorbi fara sa aducem vorba si despre frumos si despre arta. Toate trei sunt notiuni filosofice, putandu-se interpreta in multe feluri. Ceea ce va voi prezenta nu sunt date concrete ci diferite pareri si idei. Scopul meu este doar sa definesc,sau mai bine zis sa aproximez, granita dintre arta fotografica si kitschul fotografic.

Pentru inceput as dori sa va spun ce inteleg eu prin notiunea de arta.Pentru mine arta inseamna frumos. Pur si simplu atat: frumos. Aici desigur apare intrebarea: dar ce este frumosul? Exista diferite definitii, mie-mi convine cea al lui Platon. El spune: "ce este frumos este bun". Unii poeti au completat ideea. "Frumusetea este adevaratul, adevaratul frumos" a scris John Keats, pe cand Anatole France considera frumusetea adevarata "mai profunda decat realitatea insasi". Nu demult am vazut intr-o revista National Geographic o fotografie cu un cadavru ingropat in padure, cu mana lui galbena iesita printre frunzele uscate. Sper sa-mi dati voie s-o consider ... frumoasa.

Eu consider ca o fotografie artistica trebuie sa fie frumoasa. Dar ce se intampla cand "artistul" nu se multumeste cu frumosul? Dupa parerea mea kitschul se produce cand autorul vrea sa faca o opera mai frumoasa ca frumosul, si doreste sa-si atinga scopul prin senzatii tari.

Dar ce este kitschul? Uitandu-ma in dictionarul maghiar-roman, termenul este explicat in felul urmator: "opera de arta de prost gust (sau de proasta calitate)". Abraham Moles ca o concluzie a cercetarilor sale a aratat ca notiunea de "kitsch" a aparut in jurul anului 1860 in Munchen, derivat din cuvantul "Kitschen" (pentru traducerea cuvantului puteti sa-i scrieti redactorului fotomagazin Dan Drafta). Primele kitschuri au fost create de pictori germani care au satisfacut cererile pietii din acea perioada. De atunci incoace tendinta a avut perioade mai mult sau mai putin prospere, putandu-se vorbi chiar despre curentul "artistic" kitsch, care incepe sa domine viata artistica, si chiar fotografica. Kitschul are putere mai ales asupra maselor populare, creatorul lui cunoscand acest fapt, toata creatia fiind un procedeu bine stabilit, cu scopuri fixate. Teoria kitschului este foarte vasta, se poate vorbi despre omul kitsch, obiectul kitsch, multimea obiectelor, anturajul kitsch, atmosfera kitsch, mass-media si arta kitsch etc. Eu va recomand sa cititi despre toate acestea din cartile enumerate la sfarsitul articolului.

Kitschul exista, problema este cum putem sa-l recunoastem? V-am mai spus, el nu este ceva concret stabilit, este o notiune pe care fiecare il vede altfel, chiar daca unii au incercat sa dea definitii, noi putem sa fim de acord sau nu cu ele. Moles Abraham si Mate Peter au stabilit proprietatile obiectului kitsch in urmatorul fel:

1. Contururile elementelor sunt complicate, cu multe puncte de inflexiune.

2. Pe obiectele kitsch rareori gasim suprafete mari, omogene. De obicei toata suprafata este plina de figuri, simboluri si impodobiri.

3. Culorile joaca un rol foarte important in compozitia kitschului. Intalnim culori saturate complementare, albul pur, diferite nuante dulci ale rosului, precum si trecerile acestuia in roz, violet si lila. Auriul si argintiul sunt frecvent folosite.

4. Materialele folosite rareori arata a ceea ce sunt. Lemnul seamana cu marmura, materialele plastice sunt impodobite cu irizatii, etc.

5. Marirea la dimensiuni gigantice sau miniaturizarea sunt o alta caracteristica a kitschului.

Grupul obiectelor kitsch este caracterizat de urmatoarele principii:

1. Principiul inghesuirii sau a ingramadirii. Consta in faptul ca pe o suprafata relativ mica sunt inghesuite obiecte kitsch pana cand ating asa numita "tensiune kitsch". Asa apare de exemplu o masa acoperita total de o fata de masa de dantela peste care se pune un nylon, pe care vin fete de masa mici, din materiale diferite si culori tipatoare, in mijloc tronand o vaza cu proprietati identice, plina de obicei cu flori de plastic.

2. Heterogenitatea. Aici trebuie sa spun ca dupa parerea mea o opera de arta estetica (frumoasa) trebuie sa fie omogena, chiar daca se compune din parti diferite, chiar antinome. "Operele" kitsch, unele dintre ele, se caracterizeaza printr-o heterogenitate care mai mult impresioneaza, decat incanta si mai mult deranjeaza, decat linisteste. Ca fapt divers, acum doi ani am observat in Lunca Bradului, un sat frumusel, ca imbracamintea de duminica a fetelor este compusa in general din: camasa alba larga, pantaloni scurti stramti, de diferite culori vii, cu papuci de strand. Desigur, a fost vara...

3. Antifunctionalitatea. Eu sunt de parere ca fotografia are functia de a fi frumoasa. Tamas Andras mi-a spus prima data, fotografia buna este aceea pe care ai pune-o acasa pe perete. La obiecte antifunctionalitatea este usor de recunoscut, cani de cafea gaurite, scrumiera in care nu are loc scrumul din cauza diferitelor motive ornamentale etc. La fotografii e mai delicata problema, nu este chiar asa de usoara categorisirea. Nu pot formula o reteta dupa care putem desparti pozele folositoare de cele antifunctionale, decizia luata din adancul sufletului cred ca va fi cea corecta.

Principiile anterioare au fost adunate de Moles si Mate si s-au referit la kitsch in general. Kitschul fotografic este insa putin diferit, chiar daca se bazeaza pe ideile kitschului general. S-ar intreba omul: cum poate o fotografie sa devina kitsch, cand aceasta arta vizuala este poate cea mai aproape de realitate. Dat fiind faptul ca in fotografie se capteaza doar o mica parte a realitatii, cea care poate nu caracterizeaza in totalitate aceasta realitate, si pe deasupra fiind si faptul ca imaginile se pot prelucra prin diferite metode, putem afirma categoric ca si in fotografie se pot crea kitschuri.

Care este scopul kitscului? De cele mai multe ori scopul este de a impresiona, de a produce ceva batator la ochi. In cazul in care imaginea apare intr-o expozitie sau ia parte la un salon ea are castig de cauza in randul spectatorilor sau membrilor unui juriu de nepriceputi. Din pacate in Romania, unde este la moda formarea juriilor pe baza de invitatii reciproce, prietenie si avantaje materiale, la foarte multe saloane se accepta kitschuri. Multi artisti care au fotografii excelente, trimit in Romania doar kitschuri, cu care, culmea, de cele mai multe ori au succes.

In continuare va voi prezenta cateva principii prin care se pot crea kitschuri in fotografie. De obicei aceste principii se combina intre ele pentru a mari efectul rezultatului. La majoritatea imaginilor trebuie sa faceti un click pe link pentru a le vedea.

1. Principiul ingramadirii. Majoritatea kitschurilor are mai multe teme sau o tema repetata de foarte multe ori. Aceste teme sunt puse gramada pe imagine, sau, in cazul cel "mai fericit" aranjate dupa vreo regula compozitionala.

http://salonms.home.ro/imagepages/image11.htm

In aceasta imagine daca ar fi doar o singura data femeia, as spune ca e doar o imagine proasta. Insa asa, ca apare de 8 ori, este un kitsch.

2. Principiul folosirii simbolurilor. Deseori se prefera folosirea simbolurilor globale ca tema.

http://salonms.home.ro/imagepages/image8.htm

Pe imagine gasim doar simboluri pozitive, radacini, maini, porumbel, simbolizand stabilitatea, protejarea, pacea. Acest complex, avand ca scop intensificarea sentimentelor provoaca privitorului doar o saturatie (desigur, depinde si de privitor).

http://salonms.home.ro/imagepages/image17.htm

Aceasta imagine este plina de simboluri negative, cranii, paianjeni, umbre negre. Desigur, scopul si rezultatul este acelasi ca la imaginea anterioara, kitschul.

3. Principiul asocierii nefondate. Cand 2 elemente ale imaginii sunt (ar fi) asociate unul cu celalalt, dar nu se poate observa motivul si scopul asocierii.

http://salonms.home.ro/imagepages/image19.htm

Dupa parerea Dvs. care ar fi legatura intre mana care sparge coaja de ou pe glob si ouale preparate?

4. Principiul motivelor exotice. Unii autori au tendinta sa puna in imagine niste motive exotice care, depasind un anumit prag, provoaca senzatia de kitsch. Desigur, acest prag este diferit la fiecare dintre noi, poate ca unii considera frumoasa, romantica o imagine care mie mi se pare a fi kitsch.

Fotografie de Tamas Andras

Daca s-ar vedea strada din care se inalta palmierul, respectiv stalpul, poate ca ar fi un peisaj exotic, romantic, dar asa apar pe imagine doar elemente, care nu prea au legatura unul cu celalalt si care in mintea mea depasesc pragul de kitsch.

5. Principiul montajului cu scop in sine. In montaje de obicei se asociaza mai multe elemente, deci acest principiu este inrudit cu cel al asocierii nefondate.

http://salonms.home.ro/imagepages/image9.htm

Ati putut vedea vreo 5 elemente montate intr-o imagine, zic eu, fara rost.

http://salonms.home.ro/imagepages/image12.htm

Este uluitor ce orori se pot face doar cu scopul de a crea ceva nemaipomenit. Aveti griga, va rog, ce teme va alegeti pentru montaj, si aveti grija si de calitatea montajelor. Asocierea copiilor cu locuri oribile poate ca produce satisfactie pedofililor sau dementilor, dar eu gasesc aceasta tema pur si simplu dezgustatoare.

6. Principiul efectelor cu scop in sine. Diferitele efecte aplicate in tehnica fotografica pot ridica valoarea artistica a unei imagini bune. Dar la o imagine 0 (zero) degeaba aplicam orice efect, aceasta il poate doar transforma din fotografie fara valoare in kitsch.

http://salonms.home.ro/imagepages/image22.htm

Aveti ocazia sa vedeti un efect de prost gust. Retineti-o.

7. Principiul culorilor dulci sau tipatoare. La proprietatile generale ale kitschului am prezentat culorile si combinatiile cele mai frecvent folosite.

http://salonms.home.ro/imagepages/image3.htm

Cred ca se poate observa fara probleme kitschul din aceasta imagine.

8. Principiul trecerii in alt gen de arta vizuala. Nu demult un fotograf amator, care a trecut total pe tehnica digitala, mi-a aratat, mandru, capodopera lui, un nud care semana total cu o pictura in ulei. Am mai vazut in scurta mea cariera si picturi reproduse, prezentate ca fotografii artistice. Moda actuala este insa grafica pe calculator, care la noi cade in categoria "fotografie prelucrata pe calculator". Nu vad insa, unde este "prelucrarea" intr-o imagine care n-are gram de fotografie in ea. Desigur, nu toate imaginile de genul acesta sunt kitschuri, dar dat fiind faptul ca in grafica pe calculator se pot manipula mai usor elementele imaginii, foarte multi autori nu se pot stapani, inundandu-ne cu motive.

http://salonms.home.ro/imagepages/image4.htm

Daca va place imaginea anterioara, va felicit, Dumneavoastra sunteti Omul Kitsch. Cele trei motive
interesante, pamantul crapat, scheletul respectiv cartea cu moarte dau imaginii o profunzime sentimentala extraordinara. :-) Daca cumva nu va place aceasta imagine, uitati-va, va rog, la cea cu paianjeni si cranii, prezentata la principiul 2. Daca nu va place nici acela, sunteti de partea noastra.

Ca recapitulare, kitschul inseamna opera de arta de prost gust, facuta sa impresioneze oamenii cu gust prost. Au fost prezentate proprietatile lui nu cu scopul sa-l produceti, ci ca sa-l recunoasteti si sa-l evitati.

Kitsch, arta si categoriile umane

Una din problemele mari ale lumii secolului XXI este extinderea fenomenului de kitsch care contracareaza tot ceea ce arta incearca sa faca pe orice plan. Din diverse motive, oamenii nu mai accepta provocarea venita din partea artei,fiind prea toleranti fata de kitsch.In incercarea de a refuza orice idee cu argumentarea impusa ca surogat pentru toate raspunsurile definitive, cei ce opteaza pentru propria reflectie ca mod de traire, in ultima instanta, se vor intreba la un moment dat unde se poate trasa limita dintre kitsch si arta si cui se adreseaza preponderent cele doua.

Este oare kitsch-ul arta maselor? Majoritatea criticilor si artistilor(si aici ideea de majoritate devine periculoasa, nu toti fiind ceea ce ar vrea, ci mai degraba complicindu-si inutil viata) au de suportat presiunea lui "nu-i frumos ce-mi place mie, ci cu siguranta ii frumos ce-i frumos".Insa definirea lui frumos , in aceasta ultima

acceptiune, este lasata tot la aprecierea "maselor", dupa cum spune si Eugen Ionescu.

Misiunea artei nu este aceea de a alunga un adevar in numele altui adevar (al individului-artist), ci aceea de a le integra in "total-generalul" care cere mai curand meditatia decit autorizeaza o concluzie transanta: opera de arta vorbeste in primul rind despre conditia umana, fie ca e vorba de "Miorita", fie ca ne referim la Capela Sixtina.

De ce am condamna masele la un iremediabil prost gust si de ce am forta afirmind ca artistii atribuie kitsch-ul preferintelor maselor? In fond nu e deloc neglijabila sensibilitatea la frumos in orice fiinta.

Este adevarat ca noile curente-printre care si kitsch-ul-reclama mai multa cunoastere din partea privitorului,in deplina consonanta cu revolutia tehnica si nivelul de informare-net altul-al individului secolului XXI fata de cel al secolului XVIII. Evident,arta primului s-ar putea sa nu mai fie inteleasa de cel din urma, daca nu a dus o viata cu preocupari tangentiale in acest sens.
Nu pot masele crea-in sensul mare al cuvintului,dar pot foarte bine recepta diversele aspecte ale creatiei. Sa nu uitam ca la vederea Crist-ului de lemn al lui Michelangelo, bunica sa-florentina simpla-a exclamat ca sculptura o face sa-i fie mila de Hristos si de durerea Lui, desi pina atunci fusese convinsa ca era exact invers. Asa ca: vai de artistii pe care nu-i depasesc opera si vai de operele care nu au nivele de receptare si pentru mase;
Heinrich Lutzeler spunea:"cine nu stapineste forma esueaza ca artist,cine nu stie sa interpreteze forma-constient sau nu,indiferent cum-esueaza si ca privitor al artei".

Asa ca vai si de stofa criticului lipsit de toleranta intelectuala si disponibilitatea sufleteasca de a asculta si de a accepta ca nimic din ce poate fi spus nu e definitiv si adevar suprem,vai de criticul lipsit de instrumente si de luciditate obiectiva,grabit sa eticheteze spre clasare!

Arta este in primul rind interogatie. Despre imperfectul vietii, despre ceea ce pare a se exclude, dar se alatura si se contrazice, nuantind si completind.In orice frumusete exista armonie si contrast, deopotriva. Din rindul mestesugarilor ca stapinitori ai formei se pot inalta,si chiar asa au si facut,cei ce au ceva de exprimat,un impuls,o traire,ceva care sa reclame cunostinte formative (Brincusi a facut Scoala de arte si meserii). E drept ca nu e suficient sa inveti,caci pentru a crea arta,e necesara viziunea originara,talentul unic de a percepe si inventa totul,de la bun inceput,in forme. Nu sint suficiente trairile, oricit de intense, vezi cele religioase, daca nu se reuseste transpunerea lor in valente ale formei. Nu e suficient sa gindesti caci arta se bazeaza pe configurare. Artistul, inainte de a rationa, vede,simte realitatea si altfel decit restul lumii (ceea ce-l individualizeaza si defineste), dar intr-o modalitate mult mai expresiva decit limbajul de pina atunci, inclusiv pentru acest rest al lumii (fapt care il restituie acesteia) De aceea singura arta pe care o pot face masele este cea folclorica,anonima,dar tocmai asta semnaleaza puternica sensibilitate la frumos a omului de rind.

Vorbind despre kitsch ca opusul artei, el reprezinta exact produsul (oricui!) care poate fi caracterizat prin minim o astfel de insuficienta, prin lipsa de inovare si reinnoire nu numai a sensurilor, ci si a formelor.

O critica e constructiva daca nu pierde din vedere nici unul din adevaruri (al individului sau al comunitatii) si urmareste lucrarea unora asupra altora intr-un proces ce nu-ti ofera comoditati interioare si nu te scuteste de erori: "creatia mea place maselor, implicit e proasta; place artistilor - neaparat e buna". Principalul beneficiu al procesului amintit este apararea fanteziei si individualitatii, cea mai amenintata dintre valorile secolului acesta: "in fata a ceea ce am facut eu, oamenii intirzie privind: deci exist"